

DİNİ TƏHSİLİN SOSIAL-FƏLSƏFİ MAHİYYƏTİ VƏ CƏMIYYƏTİN İNKİŞAFINDA ROLU

Elçin HƏSƏNLİ,

*AMEA-nın akademik Z. Bünyadov adına
Şərqşünaslıq İnstitutunun dissertantı*

AÇAR SÖZLƏR: *din, təhsil, cəmiyyət, hüquq, əxlaq.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *религия, образование, общество, право, нравственность.*

KEY WORDS: *religion, education, society, law, morality.*

Hər bir insanın əsas hüquqlarından olan təhsil almaq hüququ fərdlərin harmonik inkişafına zəmanət verir, ona sosial, siyasi, mənəvi və mədəni münasibətlərdə aktiv iştirakçı olmağa kömək edir. İnsan şəxsiyyətini formalaşmasında böyük rol oynayan təhsil hər bir dövlətin siyasətində mühüm yer tutur. Bu səbəbdən də fərdin cəmiyyətə faydalı şəxsiyyət kimi formalaşması üçün onun yaxşı təhsilə yiyələnməsi başlıca şərtlərdəndir.

Azərbaycan dövləti təhsilin xüsusi əhəmiyyətini nəzərə alaraq, ölkənin intellektual, mədəni və iqtisadi potensialının inkişafı üçün öz siyasətində təhsili prioritet sahə kimi müəyyənləşdirmişdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 42-ci maddəsinə əsasən, “hər bir vətəndaşın təhsil almaq hüququ vardır. Dövlət pulsuz icbari ümumi orta təhsil almaq hüququnu təmin edir. Təhsil sisteminə dövlət tərəfindən nəzarət edilir” [1, mad. 42]. Konstitusiyanın qeyd olunan maddəsində və “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda təsbit olunmuş müddəalar təhsil sahəsində qəbul edilən beynəlxalq standartlara tam cavab verir.

Hər bir şəxsin təhsil almaq hüququ hazırda çoxlu sayda milli və beynəlxalq hüquqi aktlarla təsbit olunmuşdur. Onlar arasında Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi, “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyası və İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktda təhsil almaq ən vacib insan hüquqları sırasında təsbit edilmişdir.

BMT Baş Assambleyasının 1948-ci il 10 dekabr tarixində qəbul etdiyi Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində deyilir: “Hər bir insan təhsil almaq hüququna malikdir. Təhsil ən azı ibtidai və ümumi səviyyələrdə pulsuz olmalıdır. İbtidai təhsil məcburi olmalıdır. Hamının texniki və peşə təhsili almaq imkanı olmalıdır və hər bir insanın qabiliyyəti əsasında hamının eyni dərəcədə ali təhsil almaq imkanı olmalıdır. Təhsil insan şəxsiyyətinin tam inkişafına və insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara hörmətin artırılmasına yönəldilməlidir. Təhsil bütün xalqlar, irqi və dini qruplar arasında qarşılıqlı anlaşmaya, dözümlülüyə və dostluğa yardımçı olmalı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının sülhün qorunub saxlanması ilə bağlı fəaliyyətinə köməklik göstərməlidir” [2].

UNESCO-nun təşəbbüsü olan “Hamı üçün təhsil” (Education for All, EFA) strategiyasının əsas müddəaları 1990-cı ildə Tailandın Comtyen şəhərində keçirilən “Hamı üçün təhsil – Ümumdünya Konfransında” irəli sürülmüşdür. Konfransda qəbul edilmiş Hamı üçün Təhsil haqqında Ümumdünya

Bəyannaməsində vurğulanır ki, “Təhsil dünyanın hər yerində hamının – yaşından asılı olmayaraq, bütün qadın və kişilərin təməl hüququdur... Təhsil daha təhlükəsiz, sağlam, inkişafı və ekoloji təmiz dünya üçün zəmin yaratmalı, eyni zamanda sosial, iqtisadi və mədəni tərəqqiyə, dözümlülüyə və beynəlxalq əməkdaşlığa yol açmalıdır... Təhsil şəxsi və ictimai təkmilləşmənin zəruri şərtidir” [3].

Təhsilin əsas xüsusiyyəti, sosial əhəmiyyəti, məqsəd və vəzifələri, eləcə də düzgün formada həyata keçirilməsi təhsil konsepsiyalarının xüsusiyyəti, onun idarə edilməsinin qanunauyğunluqları və s. amillər təhsilin fəlsəfəsini təşkil edir. İrəli sürülən müasir ideyalara əsasən, təhsil fəlsəfəsi ümumi fəlsəfi biliklərin bir növüdür və onun əsas mövzusu təhsil problemlərinin araşdırılmasıdır.

Pedaqoji sahədə böyük təcrübəsi olan azərbaycanlı tədqiqatçılar Ə.Paşayev və F.Rüstəmovun müəllifi olduqları “Pedaqogika, yeni kurs” adlı kitabda təhsilə bu cür tərif verilir: “Təhsil cəmiyyətin və dövlətin mənafeyi naminə şəxsiyyətin intellektual və emosional sferalarını inkişaf etdirmək, onu həyata hazırlamaq məqsədi ilə müasir standartlara uyğun olaraq müəyyənləşdirilmiş məzmunun tədris müəssisələrində mənimsənilmə səviyyəsinin qəbul olunmuş meyarlarla yoxlanılan və hüquqi sənədlərdə təsbit olunan nəticəsidir” [4, s.13-14].

Hər bir dövlətdə təhsil mədəni irsin və milli kimliyin ən qiymətli elementlərinə diqqət yetirməlidir. Eyni zamanda, cəmiyyət üçün yeni, daha ədalətli və ümumbəşəri qaydada qurulacaq etik prinsiplərin güclənməsinə kömək etməlidir. Əxlaqi dəyərlərin cəmiyyətdə möhkəmlənməsi üçün bir tərəfdən insanların öz aralarında olan münasibətlərinə, digər tərəfdən isə ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanmaq lazımdır. Bunun üçün vicdan azadlığının konstitusiyası prinsiplərinə və dövlət qarşısında dinlərin bərabərliyi doqmasına uyğunluğunu təmin edərək, mənəviyyat və əxlaqın ümumi prinsiplərini inkişaf etdirmək böyük əhəmiyyət daşıyır.

Tədris prosesində dini dəyərlərin istifadəsi üçün metodoloji əsas kimi yalnız xalqların, dini ənənələrinin, müasir mədəniyyətlərin və pedaqogikanın sıx və qarşılıqlı əlaqələri çıxış edə bilər.

Tarix boyu bütün millətlərin sosial-siyasi həyatında baş verən dəyişikliklər özünü ən çox təhsil sahəsinin struktur və funksiyasında göstərmişdir. Təhsilə təsir göstərən təbii və sosial faktorları müxtəlif ölkələrdə ayrı-ayrılıqda araşdıran və əldə etdiyi nəticələri müqayisəli şəkildə ortaya qoyan pedaqog alim J.A.Lauverys din faktorunun təhsilə təsirini belə açıqlayır: “Dünyadakı bütün ölkələrdə din və təhsil bir-biri ilə əlaqəlidir. Çox qədim zamanlardan ibadət məkanları ibadət ilə yanaşı, digər funksiyaları da yerinə yetirmişlər. Bu məkanlarda din adamları həmin bölgənin uşaqlarının təhsili ilə də maraqlanırdılar. O dövrdə oxuyub-yazmağın öyrənilməsi ibadət ocaqlarının vəzifəsi kimi qəbul edilirdi. Dünyada dini məktəblərdən ayrı məktəb və təhsil sistemləri yaratmaq yeni düşüncədir. Təqribən iki yüz il əvvəl başlayan bu proses modern dövlət anlayışı və sənayeləşmənin nəticəsidir. Sosial və siyasi həyatda meydana gələn bu dəyişiklikdən sonra din xadimləri tərəfindən idarə edilən məktəblərdən əlavə, dünyəvi məktəblər də açılmışdır” [5, s.10].

Din bir sıra sosial funksiyaları yerinə yetirdiyi üçün müasir dünyanın ayrılmaz hissəsidir. Axı iman bu gün təkcə dünyaya açılan pəncərələrdən biri deyil, həmçinin din ilə təhsilin, fəlsəfənin və elmin sintezidir. Din sivilizasiyaları bir-biri ilə əlaqələndirərək insanları yalnız əxlaq qaydaları ilə deyil, həm də ənənə və mənəvi dəyərlərlə birləşdirir. Fəlsəfi, elmi və tarixi fikirdən fərqli olaraq, dini fikirlər hər kəs üçün əlçatandır və eynidir.

Hər bir xalqın həyatı mənəvi dəyərlərə əsaslanır, din isə hər bir dövlətin inkişafı və şəxsin

dünyagörüşünün inkişafında mühüm rol oynayır, insanlarda sosio-mənəvi dəyərləri inkişaf etdirir. İslam fəlsəfəsinin inkişafında müstəsna rolu olan tanınmış mütəfəkkir Mürtəza Mütəhhəri qeyd edir ki: “Təcrübə dinlərin əxlaqdan ayrıldığı yerlərdə böyük çatışmazlıqlar olduğunu göstərir. Din insana, onun əxlaqı üçün, ən azı, bir dəstək olaraq lazımdır” [6, s.113].

Hazırda gənclərin mənəvi təlim və tərbiyəsində dini təhsilin həyata keçirilməsi həlledici əhəmiyyətə malikdir. Çünki dini təhsil bir insanın müəyyən dəyərlər sistemini, davranış fəaliyyətinin normalarını, ailədə, gündəlik həyatda, cəmiyyətdəki insanlar arasındakı əlaqəni müəyyənləşdirir. Dini təhsil, həmçinin özündə təlim və tərbiyə komponentlərini ehtiva edir.

Dini təhsil vasitəsilə dinlər öz tərəfdarlarını artırır, dindarlar əxlaqi cəhətdən kamilləşir, onlara dinin xüsusiyyətləri və dəyərləri aşılır. Beləliklə, dini təhsil və dini maarifləndirmə insan həyatının vacib elementini təşkil edir.

Müasir dövrdə bir çox ölkənin təhsil müəssisələrində dinin tədris olunub-olunmaması təhsil prosesinin məqsədləri və vəzifələri ciddi müzakirə olunur. Tələbələr təhsil standartlarına uyğun olaraq müəyyən biliklərə yiyələnsələr də, din haqqındakı bilikləri, daha doğrusu, dini dərk etmə dərəcəsi bir o qədər də yetərli olmur. Çünki gəncin tərbiyəsi ailədən formalaşmağa başlayır. Digər tərəfdən, yüksək səviyyədə dini-mənəvi təhsilin aparılması üçün ixtisaslaşmış kadrların hazırlanması hər bir dövlətin qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biridir. Fikrimizcə, ailədə başlayan, məktəb və ali təhsil müəssisəsində, həmçinin yaşadığı mühitdə formalaşmağa davam edən hər bir gənc tərbiyəsinin tamamlanması üçün dini-mənəvi dünyagörüşünə sahib olması vacibdir [7, s.114].

Bütün dinlərdə təhsilə, biliyə və elmə yiyələnməyin əhəmiyyəti olduqca yüksək qiymətləndirilir. Bəşəriyyət üçün rəhbər göstəriş olan Allah kəlamının yer aldığı üç səmavi kitabda bu məsələlər öz əksini tapmışdır. İslamda bu qaydalar Qurani-Kərimdə və sünnədə təsbit edilmişdir.

İnsan yaradılışından başlayaraq imana sığınmaqla, Yaradanı axtarmaqla məşğul olmuş, Onu dərk etməyə çalışmışdır. İslam dininin gəlişindən sonra yer üzündəki cəhəlat və savadsızlığa qarşı mücadilə başlamış, oxuma-yazmanın genişlənməsinə zərurət yaranmışdır. İlk İslam təhsil sisteminin “Oxu” əmri ilə başlayan Qurani-Kərimin ayələri və bir müəllim olaraq göndərilən Məhəmməd peyğəmbər (s) tərəfindən qurulduğunu demək olar.

Qurani-Kərim və hədislərdə ideal insan belə vəsf edilmişdir: Allahdan ən çox qorxan, Allahın əzabından heç vaxt əmin olmayan, Allahın razılığını qazanmağa çalışan, səbir edən və səbri tövsiyə edən, əsəblərini cilovlayan, insanların səhvlərini bağışlayan, yer üzündə təkəbbürlə deyil, təvazökarlıqla gəzən, cömərd, gözəl əxlaq sahibi, müsbət mənada Allaha itaət göstərən, kasıb olduğu halda bütün gücü ilə çalışan, bütün çətinliklərə baxmayaraq, dində əzm göstərən, insanlara ən çox faydası olan, onların ehtiyaclarını qarşılayan, Allah rızası üçün nəfsi və malı ilə cihad edən, insanlara zərər verməyən, pisləklərdən çəkinən [8, s.8].

İslam dini öyrənməyi və öyrətməyi (təlim-tədrisi) ibadətdən üstün sayarkən ibadətə göstərilən diqqətin təhsilə də yönəldilməsini istəyir, alimin qələmindən axan mürəkkəbin şəhid qanına bərabər tutur, elm, təhsil alarkən ölən bir kimsə ilə peyğəmbərlər arasında Allah qatında sadəcə bir dərəcə fərq olduğunu bildirir. Məhəmməd peyğəmbər (s) alimləri peyğəmbərlərin varisləri adlandırmışdır. İslam dini təhsildə yaş həddi qoymur, bu mənada “bəşikdən qəbirədək” kəlamı doqma kimi qəbul edilir. Elm və təhsildə cins, zaman və məkan kimi məfhumlar önəm daşımır. Elmlər arasında fərq

qoyulmur, təkcə dini elmlər deyil, həm də dünyəvi elmlərin öyrənilməsi vurğulanır.

Qurani-Kərim və hədislərdə xeyirli, yaşayışa əlverişli, aqlın qəbul etdiyi bir iş üçün “məruf” (haqq bilinən), pis və yaşayışa əlverişsiz, doğru düşüncələrin yaxşı görmədiyi bir iş üçün isə “mümkər” (tövsiyə edilməyən) kəlmələri işlənir. Başqa sözlə, hər kəs üçün doğru bilinən şey əmr, pis bilinən isə qadağa forması alır. Bu əmr və qadağalar işinin təlim-təhsil fəaliyyəti olduğunu düşünsək, bu iki təməl prinsipin insanın əxlaq tərbiyəsinin əsasını təşkil etdiyini görürük [8, s.11].

Bəzi gənclərin müxtəlif radikal dini hərəkətləri psixoloji təsiri altına düşməsi hazırda müasir dünyanın qorxulu tendensiyalarından birinə çevrilmişdir. Destruktiv, radikal dini qurumlar və ya təşkilatlar insanlardan (xüsusən də gənclərdən) ən qiymətli olan zamanlarını, sağlamlılıqlarını və enerjilərini alır, inkişaf etmələrinə mane olur, onların ən böyük arzularının həyata keçməsinin qarşısını alır. Bir çox tədqiqatçının da dediyi kimi, bu asılılığın əsas səbəbləri məhz tərbiyə və təhsilin mövcud mədəni ənənələrində dəqiq araşdırılmalıdır. Buna görə də orta məktəb və tələbəlik illərindən başlayaraq gənclərə dinlərin təməl prinsipləri haqqında məlumatların verilməsi həm cəmiyyəti, həm də dövləti gələcək təhlükələrdən qorumaq istiqamətində görüləcək ən optimal işlərdən biridir. Məlumdur ki, müasir dünya keyfiyyət və kəmiyyət baxımından çox dinamik inkişafdan informasiya axını ilə xarakterizə olunur. Əvvəlki nəsillərin mənimsəmək və ondan istifadə etmək üçün bütün həyatını həsr edə biləcəyi bir məlumat günümüzdə, ən gec bir neçə il ərzində köhnəlir. Başqa sözlə desək, informasiya axınında gənclər heç də bütün məlumatları mənimsəmək, onları öz həyatlarında tətbiq etmək, düzgün qərar vermək bacarığına malik deyillər. Bu isə nəticədə destruktiv dini təşkilatlara onların yerinə düşünməyə və gələcək həyatları ilə bağlı qərarlar qəbul etməyə şərait yaradır. Təcrübəli olmayan bir gənc dövlətçiliyə, bəşəriyyətə təhlükəli fikirləri ilə meydan oxuyan bu cür dini qurumların qurbanına çevrildiyinin fərqi də varə bilmir.

Belə genişmiqyaslı hadisələrin və vəziyyətlərin nəticələrinin qarşısını almaq üçün əsas vəzifələrindən biri insanın sosiallaşma məkanı olan sosial institutlar, məktəb, kollec və ali təhsil müəssisələri yalnız onun bilik, bacarıq və qabiliyyətlərini deyil, şəxsi inkişafında da müstəsna rol oynamalıdır. Bu mənada qarşıya qoyulan məqsədə yalnız yeniyetmələr və gənclər arasında dini, əxlaqi və etik dəyərləri daşıyan, vətənpərvərlik və tolerantlıq hissləri aşılamanı dinlərlə tanışlıq vasitəsilə nail olmaq mümkündür.

Ümumiyyətlə, gənclərin milli-mənəvi dünyagörüşünün formalaşmasında, eləcə də onların ailədə və cəmiyyətdə əxlaqlı insan kimi yetişməsində dinin özünəməxsus rolu vardır. Dinin düzgün tədrisi və təbliği, kütləvi dini maarifləndirmə işinin aparılması ilə gənclərimizi müxtəlif zərərli vərdislərdən qorumaq mümkündür. Dini biliklərin mənimsənilməsi müxtəlif fikirlə insanlarla sağlam dialoq qurmağa yardım edir. Nəticədə, bu, vətəndaş həmrəyliyi və fərdlərarası münasibətlərin harmoniyasını təmin edir, müxtəlif konfessional cərəyanlar, eləcə də dini və qeyri-dini dünyabaxışları arasında tolerantlığın yaranmasına şərait yaradır.

Dünya alimlərinin bir sıra elmi və kütləvi nəşrlərdə qaldırdığı “dini”, “dini-idraki” və ya “dini-fəlsəfi” təhsil məsələsi ilə bağlı hələ də dəqiq tərif yoxdur. Bu sahədə problemlər təkcə dini təhsilin yeni formalaşma mərhələsini yaşayan Azərbaycanda deyil, həmçinin bir sıra dünya dövlətlərində də mövcuddur. XX əsrdə iki dünya müharibəsi təcrübəsi keçmiş ölkələr artıq bu problemin öhdəsindən nisbətən uğurla gələ bilmişlər. Bu sahədə əsas qanun islahatları 1910-1930 və 1962-ci illərdə

Amerikada, 1968-ci ildə Belçikada, 1949-cu ildə Almaniyada, 1924, 1933 və 1949-1982-ci illərdə Türkiyədə həyata keçirilmişdir.

Din ilə təhsil arasında qarşılıqlı əlaqələrə həsr olunmuş çoxsaylı tədqiqatlar mövcuddur ki, bunları da üç əsas hissəyə bölmək olar. Birinci hissədə dini təhsilin konfessional ənənəyə giriş kimi şərh edən “ilahiyat” istiqaməti üzrə araşdırma aparən müəlliflərin təqdim etdiyi fikirlərdir; ikinci blokdan olan tədqiqatçılar dini təhsilə müsbət yanaşır və onu məktəblərdə tədris etməyin vacibliyinə diqqət çəkir; üçüncü blok Qərb tədqiqatçıları tərəfindən təqdim olunur ki, onlar üçün dini təhsil “din haqqında elm” mənasını daşıyır.

İngilis tarixçisi, filosof Arnold Cozef Toynbinin sözlərinə görə, ənənəvi din olmadan Qərb insanının evi boş qalacaqdır. Mütəfəkkir hesab edir ki, “rəsonallıq həmin evdən hər şeyi, kiçik bir parça belə saxlamadan süpürüb çıxardı. Evi səliqəli və hərtərəfli şəkildə elm təmizlədi, amma elm insanın yaşayışı üçün rahatlıq vermədi, çünki onu dinsiz qoydu. Dini əvəz etmək üçün isə elmin təqdim edilməsi sanki çörək yerinə daş təklif etməkdir” [9, s. 384].

Din mədəniyyətinin öyrənilməsi bəşəriyyət üçün layiqli cəmiyyət və ətraf üçün təhlükəsiz şəxsiyyətin qazanılması deməkdir. Bu işi isə valideynlər, yaxın insanlar, məktəblərdə və universitetlərdə din dərslərini tədris edən müəllimlər, məscidlərdə çalışan ruhanilər yerinə yetirə bilər. Din və təhsil bir-biri ilə yaxın əlaqədə olmaqla insanın dünyagörüşünə, onun elminə müsbət təsir edir.

Dini biliklər, dini maariflənmə gənclərin mənəvi təhlükəsizliyini formalaşdırır və onu gücləndirir, dözümsüzlük, fanatizm, ksenofobiya, millətçilik, ekstremizm kimi məfhumlara qarşı mübarizlik yaradır, məzhəbçiliyi və dini radikalığı aradan qaldırır. Ailədə, məktəbdə aşılana mənəvi dəyərlər, digər dinlərə qarşı tolerantlıq hissi gənclərin gələcəkdə açıqfikirli, demokratik, müstəqil, vətəndaşlıq və vətənpərvərlik ruhunda yetişməsinə yardım edir. Demokratik cəmiyyətdə dini tolerantlığın mövcudluğu sayəsində dini azadlıq təmin edilir, insan hüquqları qorunur. Dini dözümlülük gənclərdə demokratik, hüquqi və siyasi mədəniyyətin inkişaf etdirilməsinin vacib şərtidir.

Dinin əsas funksiyalarından biri də insanların davranışının tənzimlənməsi, cəmiyyətdə düzgün fəaliyyət göstərmələrini təmin etməkdir. Bu baxımdan din birbaşa, elm isə dolaylı yolla dəyərlərlə, əxlaqla bağlıdır.

Dinşünaslığın bir elm sahəsi kimi qarşıya qoyduğu məqsəd təkcə müəyyən dini etiqadların və institutların təriflərinin verilməsindən ibarət deyil, həm də dünyada mövcud olan dinləri tərəfsiz araşdırmaqdır. Bu məqsədə aparən yol, bir qayda olaraq, dinin tarixini, fenomenologiyasını müqayisəli öyrənilməsinə, həmçinin bir tərəfdən ilahiyat və din fəlsəfəsi, digər tərəfdən din haqqında sosial elmlər sırasına daxil olan antropologiya, psixologiya və sosiologiyanı özündə ehtiva edir.

Dini təhsil cəmiyyətdə dünyəvi və konfessional tolerantlıq mühitinin yaradılmasına, vicdan azadlığının (dini etiqad azadlığı) həyata keçirilməsinə zəmin yaradır. Dinin tədrisi ixtisaslaşmış təhsil ocaqlarının vəzifəsi olduğu qədər, ailədə ata-ananın da vəzifəsidir. Başqa sözlə, dini dəyərlərin aşılana vaxtında və uşağın inkişaf dövründə icra olunacaq planlı fəaliyyət olduğu qədər, doğum öncəsi tədbirlərlə başlayıb ömür boyu həssaslıqla davam etdirilən işdir.

Cəmiyyətin gələcəkdə dini təfəkkürünün necə formalaşması, ictimai şüurda sosial faydalı və mənəvi dəyərlərin inkişafı dini təhsilin ölkədəki vəziyyətindən asılıdır. Sistemli dini təhsilin təşkil olunması birtərəfli yanaşmaya əsaslanan hər hansı dini konfessiyanın radikal antisosial meyillərinin yayılmasının qarşısını alacaqdır.

Son zamanlar Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi və Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə milli-mənəvi dəyərlərimizlə bağlı çoxlu sayda seminar, simpozium və konfranslar keçirilir. Uşaqların və gənclərin düzgün dini maariflənməsi, onların dini və əxlaqi dəyərlərimizə yad olan radikal dini təriqətlərin, cərəyanların təsirlərindən qorunması bu tədbirlərdə ən çox müzakirə olunan mövzulardandır.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi və Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən “Təhsil müəssisələrində uşaq və gənclərin milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlər ruhunda tərbiyə olunması tədbirlərinin gücləndirilməsi haqqında 2015-ci il üçün Fəaliyyət Planı” təsdiq edilmişdir. Həmin Fəaliyyət Planında respublikanın müxtəlif təhsil müəssisələrində uşaqların və gənclərin dini maariflənməsi üçün elmi-praktik konfransların, müsabiqələrin, “dəyirmi masa”ların, seminar, konfrans və diskussiyaların təşkili də nəzərdə tutulmuşdur. Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin nəzdində yaradılmış “Təkmilləşmə kursları” vasitəsi ilə din xadimlərinin dini, hüquqi və siyasi biliklərinin artırılması istiqamətində böyük işlər görülür. Lakin kütləvi dini maariflənmə üçün ən münasib yer ixtisaslaşmış təhsil ocaqlarıdır. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsaslanaraq deyə bilərik ki, icbari təhsildə din təhsili yoxdur. Buna baxmayaraq, orta məktəbi bitirən vətəndaşlar dini təhsil müəssisələrində dini təhsil almaq hüququna malikdirlər [10, s. 76].

Bu gün ölkədə Azərbaycan İlahiyyat İnstitutunda (Dinşünaslıq və İslamşünaslıq ixtisasları), Bakı İslam Universitetində (Dinşünaslıq ixtisası) və Naxçıvan Universitetində (Dinşünaslıq ixtisası) yüksək ixtisaslı, ali dini təhsilli kadrlar hazırlanır. Eyni zamanda, 2017-ci ildə Bakı şəhərində və bölgələrdə dini orta ixtisas tədris müəssisələri kimi 10 kollec həmin kolleclər dövlət qeydiyyatına alınmışdır.

Hazırda orta ümumtəhsil məktəblərində din dərsləri ayrıca fənn olaraq tədris olunmur. Ayrı-ayrı dərslərdə (“Həyat bilgisi”, “Həyatı bacarıqlara əsaslanan təhsil”) dinlə bağlı tanışlıq məqsədilə verilən bilgilər uşaqların dini maariflənməsi üçün yetərli deyildir. Belə ki, həmin dərslərdə din barədə müfəssəl məlumat verilmir. Digər tərəfdən isə bu dərslər dini bilikləri yetərincə olmayan başqa ixtisas müəllimlərinə həvalə edildiyindən orta məktəblərdə dini bilgilər uşaqlara doğruduzgün aşılana bilməz.

Din dərslərinin dövlətin nəzarətindən kənar verilməsi dindən siyasi məqsədlər üçün istifadə hallarına da gətirib çıxara bilər. Hazırda uşaqlar və gənclər arasında dinin tədrisi nizamsız, bəzən də gizli şəkildə aparmaq cəhdlərinə rast gəlinir və qarşısı qətiyyətlə alınır.

Dövlətin ciddi nəzarəti və qayğısı altında uşaqların və gənclərin məktəblərdə dini bilgilərin daha çox və daha peşəkar şəkildə verilməsi bu boşluqları aradan qaldıra bilər. “Dini etiqad azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 6-cı maddəsinin 2-ci bəndində deyilir. Qanuna əsasən: “Dinşünaslıq, dini-idraki, dini-fəlsəfi fənlər, müqəddəs dini kitabların əsasları ilə tanışlıq dövlət təhsil müəssisələrinin tədris proqramlarına daxil edilə bilər” [11, mad. 6]. Bu müddəaya

uyğun olaraq dərslərə salınacaq mövzular hər cür məzhəbçi və təriqətçi fikirlərdən uzaq olmalı, bu dərslərin tədrisi dövlət qurumlarının və ictimaiyyətin nəzarətindən kənar qalmamalıdır. Dərslərin tədrisi müvafiq yoxlama və müsabiqədən keçmiş BİU-nun və BDU-nun İlahiyyat fakültəsinin (indiki Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu) məzunlarına həvalə edilə bilər. Bu dərsləri tədris edəcək müəllimlərin şəxsi keyfiyyətləri də çox böyük önəm daşıyır. Çünki dini bilikləri tədris edən müəllim öz tələbəsinə və yaxud şagirdinə həm də əxlaq öyrədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. 12 noyabr 1995-ci il.
2. Ümumdünya insan hüquqları bəyannaməsi. BMT Baş Assambleyanın 1948-ci il 10 dekabr tarixli 217-ci A (III) qətnaməsi. Maddə 26.
3. <http://www.unesco.org/education/wef/enconf/Jomtien%20Declaration%20eng.shtm> (World Declaration on Education for All)
4. Paşayev Ə.X., Rüstəmov F.A. Pedaqogika. Yeni kurs. Pedaqoji universitetlərin və ali pedaqoji məktəblərin tələbələri üçün dərs vəsaiti. Bakı: “Çaşıoğlu”, 2002. – səh. 13-14
5. J.F.Gramer ve G.S.Browne, Çağdaş Egitim, Çeviren: Ferhan Oğuzxan, İstanbul, 1974, s.10
6. Мутаххари М. Образование и воспитание в исламе. – М.: ООО Садра», 2013. С. 113.
7. Зеньковский В.В., прот. Педагогика. Изд-во. Свято-Тихоновского богословского института. М, 1996, 114.
8. Dr. Mehmet TÛTÛNCÛ, Türk-İslam eğitimsi ZERNUCİ, İzmir İlahiyyat Fakultesi Vakfı, İzmir, 1991, 174s.
9. Тойнби, А.Цивилизация перед судом истории – М. – СПб., 1996, с. 384
10. Elsevər Səmədov. Azərbaycanca din-dövlət münasibətləri və dini təhsilin formalaşması. Bakı, 2009, s.76
11. “Dini etiqad azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 20 avqust 1992-ci il, Bakı şəhəri, №-281

Эльчин Гасанлы

**СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКАЯ СУЩНОСТЬ РЕЛИГИОЗНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ И ЕГО РОЛЬ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВО**

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется философская сущность религиозного образования, его место и роль в развитии общества и формировании человека как личности. Проанализирована нынешняя ситуация и проблемы в области религиозного образования в Азербайджане. Также представлены мнения ученых, проводящих исследования в этой области.

Elchin Hasanli

**SOCIO-HILOSOPHICAL ESSENCE OF RELIGIOUS
EDUCATION AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY**

SUMMARY

The article examines the philosophical essence of religious education, its place and role in the development of society and the formation individuals' dignity as persons. The current situation and problems in the field of religious education in Azerbaijan have been analyzed. The opinions of scientists conducting research in this area are also presented.